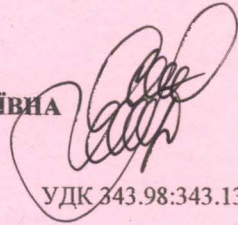

АВТ
Н62

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

НІКІТІНА-ДУДІКОВА ГАННА ЮРІЇВНА

УДК 343.98:343.137.5

**РОЗСЛІДУВАННЯ НАСИЛЬНИЦЬКОГО ЗАДОВОЛЕННЯ
СТАТЕВОЇ ПРИСТРАСТІ НЕПРИРОДНИМ СПОСОБОМ,
ВЧИНЕНОГО ЩОДО МАЛОЛІТНЬОЇ ОСОБИ**

12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза;
оперативно-розшукова діяльність

Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата
юридичних наук

Київ – 2017

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Насильницьке задоволення статевої пристрасті неприродним способом, вчинене щодо малолітньої особи, є злочином проти статевої свободи і статевої недоторканості, що завдає непоправної шкоди психічному та фізичному здоров'ю потерпілого, принижує людську гідність, викривлює ціннісні уявлення, полягає в будь-яких діях сексуального характеру (крім природного статевого акту), із застосуванням фізичного насильства, погрози його застосування або з використанням безпорадного стану малолітньої особи (ч. 3 ст. 153 КК України).

Малолітні потребують посиленого захисту, оскільки через особливості свого психічного та фізичного розвитку стають легкою здобиччю злочинців. Відповідно до Єдиного звіту про кримінальні правопорушення Генеральної прокуратури України, 2016 року 4850 малолітніх стали потерпілими від злочинів.

Із ратифікацією Україною 2012 року Конвенції Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства 2007 року наша держава зобов'язалася застосовувати всі заходи для захисту дітей, недопущення щодо них сексуальної експлуатації та сексуального насильства.

Згідно з Єдиним звітом про кримінальні правопорушення Генеральної прокуратури України, 2015 року зареєстровано 788 злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканості, серед них 188 – насильницьке задоволення статевої пристрасті неприродним способом, 2016 року зареєстровано 883 та 214 злочинів відповідно. Розслідування вказаних злочинів пов'язано з певними складнощами, адже до суду з обвинувальним актом направляється лише дві третини проваджень, зокрема, 2015 року – 117, 2016 року – 139. Відповідно, практичні співробітники потребують забезпечення криміналістичними рекомендаціями (88,8 % слідчих).

Насильницьке задоволення статевої пристрасті неприродним способом, вчинене щодо малолітньої особи, характеризується високим рівнем латентності, тому кількість зареєстрованих злочинів лише частково відображає реальні статистичні дані. Спостерігаються негативні тенденції, пов'язані із зменшенням віку малолітніх потерпілих, причетністю до злочинних дій членів сім'ї дитини. Окреслена ситуація вимагає застосування дієвих заходів реагування.

Теоретичну основу дослідження становлять фундаментальні роботи, що розкривають концептуальні засади методики розслідування злочинів: Ю. П. Аленіна, Л. І. Аркуші, В. П. Бахіна, В. Д. Берназа, Р. С. Белкіна, Р. І. Благуті, А. Ф. Волобуєва, В. К. Весельського, В. І. Галагана, В. Г. Гончаренка, В. Я. Горбачевського, І. В. Гори, В. А. Журавля, А. В. Іценка, Н. І. Клименко, І. І. Когутича, В. А. Колесника, О. Н. Колесниченка, В. П. Колмакова, В. О. Коновалової, В. С. Кузьмічова, В. В. Лисенка, В. Г. Лукашевича, Є. Д. Лук'янчикова, Г. А. Матусовського, О. І. Мотляха, Д. Й. Никифорчука, Ю. Ю. Орлова, М. А. Погорельського, О. С. Саїнчина, М. В. Салтєвського, О. В. Таран, В. В. Тіщенко, Л. Д. Удалової, П. В. Цимбала, К. О. Чаплинського, С. С. Чернявського, Ю. М. Черноус, В. Ю. Шепітька, Б. В. Щура та ін.

Проблеми методики розслідування злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканості досліджували Т. П. Матюшкова (2006), І. В. Січковська, Є. С. Хижняк (2013), А. Ю. Лісова (2014).

Окремим питанням розслідування злочинів, учинених щодо малолітніх осіб, присвячено дисертації Є. М. Гідулянової (2008), У. С. Ковної (2010), Д. Г. Паляничко, К. О. Щербаковської (2013), А. О. Антощука, О. Ф. Федорової (2014).

Враховуючи наявні напрацювання, розслідування насильницького задоволення статевої пристрасті неприродним способом, вчиненого щодо малолітньої особи, не було предметом окремого наукового дослідження у вітчизняній літературі. Сьогодні існує потреба у комплексному висвітленні даної тематики, з урахуванням правових реалій та особливостей злочинної діяльності. Практично затребуваним є формулювання криміналістичних рекомендацій відповідно до міжнародних стандартів. Окреслені обставини визначили необхідність дослідження обраної теми.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано відповідно до Загальнодержавної програми «Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини» на період до 2016 року, затвердженої Законом України від 5 березня 2009 року № 1065-VI, Національної стратегії у сфері прав людини, затвердженої Указом Президента України від 25 серпня 2015 року № 501/2015, Стратегії національної безпеки України, затвердженої Указом Президента України від 26 травня 2015 року № 287/2015, Переліку пріоритетних напрямів наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ України на період 2015–2019 років, затверджених наказом МВС України від 16 березня 2015 року № 275 (п. 7. Актуальні проблеми реалізації кримінального процесуального законодавства та розслідування злочинів), Основних напрямів наукових досліджень Національної академії внутрішніх справ на 2014–2017 роки, схвалених Вченою радою Національної академії внутрішніх справ (протокол № 28 від 29 жовтня 2013 року). Тему дисертації затверджено рішенням Вченої ради Національної академії внутрішніх справ (протокол № 1 від 29 січня 2013 року) та уточнено (протокол № 21 від 25 жовтня 2016 року), включено до Переліку тем дисертаційних досліджень Національної академії правових наук України (реєстр. № 1187, 2013 рік).

Мета і задачі дослідження. *Мета* роботи полягає у формуванні теоретичних положень та криміналістичних рекомендацій розслідування насильницького задоволення статевої пристрасті неприродним способом, вчиненого щодо малолітньої особи.

Досягнення поставленої мети вимагає вирішення таких *задач*:

- сформулювати криміналістичну характеристику насильницького задоволення статевої пристрасті неприродним способом, вчиненого щодо малолітньої особи;
- з'ясувати способи вчинення насильницького задоволення статевої пристрасті неприродним способом щодо малолітньої особи;
- визначити обставинку та слідову картину злочину;

- розкрити криміналістично значущі ознаки особи злочинця та особи потерпілого, визначити кореляційні зв'язки між ними;

- з'ясувати особливості внесення відомостей до Єдиного державного реєстру досудових розслідувань та визначити обставини, що підлягають встановленню;

- окреслити типові слідчі ситуації та версії початкового етапу розслідування насильницького задоволення статевої пристрасті неприродним способом, вчиненого щодо малолітньої особи;

- висвітлити тактику проведення вербальних слідчих (розшукових) дій під час розслідування насильницького задоволення статевої пристрасті неприродним способом, вчиненого щодо малолітньої особи;

- охарактеризувати тактику проведення нонвербальних слідчих (розшукових) дій під час розслідування злочину;

- розкрити тактику проведення змішаних слідчих (розшукових) дій під час розслідування насильницького задоволення статевої пристрасті неприродним способом, вчиненого щодо малолітньої особи.

Об'єкт дослідження – суспільні відносини, що виникають у сфері діяльності органів досудового розслідування та інших підрозділів під час розслідування насильницького задоволення статевої пристрасті неприродним способом, вчиненого щодо малолітньої особи.

Предмет дослідження – розслідування насильницького задоволення статевої пристрасті неприродним способом, вчиненого щодо малолітньої особи.

Методи дослідження. Для вирішення поставлених задач і досягнення мети застосовано сукупність методів і прийомів наукового пізнання, що дозволили всебічно дослідити об'єкт дослідження. *Методи формальної логіки* (аналіз, синтез, дедукція, індукція, аналогія, абстрагування) дали змогу детальніше усвідомити зміст розглядуваних питань (у всіх розділах дисертації). У дослідженні використано *спеціально-правові методи: порівняльно-правовий* – під час аналізу норм національного та міжнародного законодавства, наукових категорій, визначень та підходів (у всіх розділах дисертації); *історико-правовий* – для розкриття змісту основних понять дисертації: «малолітня особа», «криміналістична характеристика», «насильницьке задоволення статевої пристрасті неприродним способом» (розділ 1); *системно-структурний* – для формування криміналістичної характеристики насильницького задоволення статевої пристрасті неприродним способом, вчиненим щодо малолітньої особи (розділ 1), алгоритмів вирішення типових слідчих ситуацій і тактики проведення слідчих (розшукових) дій (розділи 2, 3); *метод системного аналізу* – для комплексного узагальнення елементів криміналістичної характеристики та визначення кореляційних зв'язків між ними (розділи 1, 2); *статистичний* – при ілюстрації теоретичних висновків даними державної і відомчої статистики, узагальненні результатів вивчення емпіричних джерел (у всіх розділах дисертації); *соціологічний* – для підтвердження висновків даними анкетування працівників органів досудового розслідування та осіб, засуджених за вчинення розглядуваного злочину (у всіх розділах дисертації).

Емпіричну базу дослідження становлять статистичні й аналітичні матеріали МВС України, Національної поліції України, Генеральної прокуратури України,

Державної судової адміністрації України за 2013–2016 роки; дані, отримані при вивченні 121 кримінального провадження, що здійснювали слідчі Національної поліції України за ч. 3 ст. 153 КК України протягом 2012–2016 років; результати анкетувань 120 слідчих органів досудового розслідування Національної поліції України, 45 слідчих прокуратури та 17 осіб, засуджених за вчинення насильницького задоволення статевої пристрасті неприродним способом у Київській, Вінницькій, Волинській, Дніпропетровській, Черкаській, Харківській, Хмельницькій областях та в м. Києві. Використано власний досвід автора, набутий під час адвокатської практики упродовж 2010–2016 років.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є першим в Україні комплексним монографічним дослідженням, за результатами якого сформовано теоретичні положення та криміналістичні рекомендації розслідування насильницького задоволення статевої пристрасті неприродним способом, вчиненого щодо малолітньої особи. У дослідженні сформульовано та обгрунтовано низку нових положень і висновків, зокрема:

вперше:

– визначено типові кореляційні зв'язки між елементами криміналістичної характеристики насильницького задоволення статевої пристрасті неприродним способом, вчиненого щодо малолітньої особи: особою злочинця та способом вчинення злочину; особою злочинця та місцем вчинення злочину; особою злочинця та потерпілим; особою злочинця та часом вчинення злочину; особою злочинця та слідовою картиною; способом вчинення злочину та потерпілим; способом та місцем вчинення злочину; способом та часом вчинення злочину; способом вчинення злочину та слідовою картиною; місцем вчинення злочину та потерпілим; місцем та часом вчинення злочину; місцем вчинення злочину та слідовою картиною; потерпілим та часом вчинення злочину;

– сформовано типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування насильницького задоволення статевої пристрасті неприродним способом, вчиненого щодо малолітньої особи, відповідно до характеру вихідної інформації про обставини затримання особи, яка вчинила злочин; ознаки особи злочинця; стадію реалізації злочинного наміру; особливості знайомства малолітнього потерпілого зі злочинцем;

– визначено типові слідчі версії початкового етапу розслідування насильницького задоволення статевої пристрасті неприродним способом, вчиненого щодо малолітньої особи, залежно від взаємозв'язку злочинця та потерпілого: потерпілий знайомий зі злочинцем; потерпілий не знайомий зі злочинцем, але запам'ятав ознаки і зможе його впізнати; потерпілий познайомився зі злочинцем незадовго до реалізації злочинного наміру; потерпілий не знайомий зі злочинцем і впізнати його не може. Запропоновано алгоритми дій з метою їх перевірки;

удосконалено:

– класифікацію способів учинення насильницького задоволення статевої пристрасті неприродним способом щодо малолітньої особи за критеріями: підготовка до вчинення злочину; подолання опору малолітнього потерпілого; дії злочинця, спрямовані на тіло малолітнього з метою отримання сексуального задоволення; приховання вчиненого злочину;

– положення щодо взаємозв'язку віктимологічної поведінки потерпілого та вчинення щодо нього насильницького задоволення статевої пристрасті неприродним способом, з метою моделювання і прогнозування поведінки злочинця під час збирання, дослідження, оцінки та використання доказів;

– криміналістичні рекомендації щодо тактики проведення слідчих (розшукових) дій за участю малолітнього потерпілого з урахуванням вимог міжнародних договорів, з метою забезпечення прав та свобод дитини, зокрема, що стосуються надання потерпілому можливості самостійного обрання законного представника, використання спеціально обладнаних приміщень для проведення слідчих (розшукових) дій, проведення допиту потерпілого відразу після повідомлення про злочин;

– криміналістичні рекомендації щодо підготовки матеріалів, залучення експерта, проведення та використання результатів криміналістичних експертиз, а також комп'ютерно-технічної експертизи;

дістало подальший розвиток:

– ознаки особи злочинця (фемінна модель поведінки, сором'язливість, інфантильність та ін.) залежно від наявності в нього розладу сексуальної переваги у формі педофільї (F 65.4, згідно з Міжнародною статистичною класифікацією хвороб та споріднених проблем охорони здоров'я (МКХ-10), розроблених Всесвітньою організацією охорони здоров'я);

– організаційно-тактичні засади збирання інформації з метою встановлення обставин при повідомленні про вчинення насильницького задоволення статевої пристрасті неприродним способом, вчиненого щодо малолітньої особи, до яких належать з'ясування часу повідомлення про злочин, відомостей про особу заявника, його взаємовідносин з потерпілим та злочинцем;

– криміналістичні рекомендації щодо проведення допиту, огляду, огляду місця події, освідчування, обшуку, слідчого експерименту, пред'явлення для впізнання при розслідуванні насильницького задоволення статевої пристрасті неприродним способом, вчиненого щодо малолітньої особи, відповідно до стадій підготовки, робочої, фіксації ходу та результатів, їх оцінки;

– тактичні прийоми, що застосовуються з метою подолання протидії розслідуванню підозрюваним, а також встановлення психологічного контакту під час допиту малолітнього потерпілого, з урахуванням особливостей його психічного та фізичного розвитку;

– криміналістичні рекомендації щодо залучення експерта, проведення та використання результатів судових експертиз за участю малолітнього потерпілого: судово-психіатричної, судово-психологічної, судово-медичної.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що викладені й аргументовані в дисертації теоретичні положення, висновки, пропозиції та рекомендації впроваджено й надалі може бути використано в:

законотворчій діяльності – при внесенні змін і доповнень до КПК України з питань забезпечення прав та свобод малолітніх потерпілих, проведення слідчих (розшукових) дій за їх участю (акт впровадження Інституту законодавства Верховної Ради України від 28 вересня 2016 року);

правозастосовній діяльності – при удосконаленні процесу досудового розслідування, використанні спеціальних знань (акти впровадженнь Головного слідчого управління Національної поліції України від 11 листопада 2016 року, Департаменту карного розшуку Національної поліції України від 12 січня 2017 року, Державного науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України від 8 листопада 2016 року);

освітньому процесі – під час викладання навчальних дисциплін «Кримінальний процес», «Криміналістика», «Розслідування окремих видів злочинів», у процесі підвищення кваліфікації слідчих та інших категорій практичних співробітників, підготовки лекцій, планів-конспектів семінарських та практичних занять (акт впровадження Національної академії внутрішніх справ від 22 листопада 2016 року).

Особистий внесок здобувача. Дисертацію виконано автором самостійно. Усі сформульовані положення та висновки є результатом особистих досліджень автора. Окремі положення дисертації викладено в статтях, підготовлених у співавторстві: «Дотримання прав дитини у кримінальному судочинстві України через призму міжнародних стандартів» (особистий внесок автора – 50 %, 0,25 друк. арк.); «Актуальні проблеми судово-експертного забезпечення розкриття та розслідування статевих злочинів стосовно малолітньої особи» (особистий внесок автора – 70 %, 0,3 друк. арк.).

Апробація результатів дисертації. Основні положення та висновки дослідження оприлюднено в доповідях і виступах на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях: «Актуальні проблеми розслідування злочинів за новим Кримінальним процесуальним кодексом України» (Київ, 5 липня 2013 року); «Сучасні проблеми криміналістики» (Одеса, 27–28 вересня 2013 року); «Актуальные проблемы организации судебно-экспертного и технико-криминалистического обеспечения раскрытия и расследования преступлений на современном этапе» (Київ, 14–15 листопада 2013 року); «Актуальні питання теорії і практики криміналістичної науки» (Київ, 23 січня 2015 року); «Теоретико-прикладні проблеми юридичної науки на сучасному етапі реформування кримінальної юстиції» (Хмельницький, 17 квітня 2015 року).

Публікації. Основні положення та висновки, що сформульовані в дисертації, відображено в 11 наукових працях, серед яких п'ять статей, опублікованих у виданнях, включених МОН України до переліку наукових фахових видань з юридичних наук, одна стаття – у міжнародному науковому виданні, а також п'ять тез доповідей, опублікованих на науково-практичних конференціях.

Структура дисертації. Робота складається із вступу, трьох розділів, що включають дев'ять підрозділів, висновків, списку використаних джерел (403 найменування на 40 сторінках) і шести додатків на 49 сторінках. Повний обсяг дисертації становить 303 сторінки, з яких обсяг основного тексту – 214 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі обґрунтовано актуальність теми дисертації, висвітлено ступінь вивчення проблеми, зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами; визначено мету та задачі, об'єкт і предмет дослідження, охарактеризовано методи; виокремлено наукову новизну; розкрито практичне значення одержаних результатів; визначено особистий внесок здобувача; надано відомості про апробацію та публікації результатів дослідження.

Розділ 1 «Криміналістична характеристика насильницького задоволення статевої пристрасті неприродним способом, вчиненим щодо малолітньої особи» складається з чотирьох підрозділів і формує підґрунтя роботи.

У підрозділі 1.1 «Спосіб вчинення злочину» розкрито поняття, сутність, види способів учинення вказаного злочину.

Класифіковано способи вчинення насильницького задоволення статевої пристрасті неприродним способом, вчиненого щодо малолітньої особи. Встановлено, що спосіб вчинення злочину пов'язаний з подоланням опору потерпілого шляхом фізичного насильства (60,5 % кримінальних проваджень), погрози застосування фізичного насильства (30,5 %), використання безпорадного стану потерпілого (9 %). Характерним є вчинення злочинних дій неодноразово стосовно одного й того самого потерпілого (50,5 %).

Спосіб подолання опору потерпілого залежить від його віку: у 30,5 % до дітей у віці до семи років застосовано погрозу вчинення фізичного насильства; у 29 % випадків – фізичне насильство (за допомогою предметів побуту, підручних засобів, шляхом зв'язування та ін.); у 68,5 % випадків злочин вчинено з використанням безпорадного стану особи (через малолітній вік). Обґрунтовано, що чим старшим є потерпілий, тим частіше до нього застосовується фізичне насильство та зменшується кількість випадків використання безпорадного стану особи.

Спосіб вчинення насильницького задоволення статевої пристрасті неприродним способом, вчиненим щодо малолітньої особи, поділяється на дві групи залежно від конкретних дій особи, спрямованих на тіло дитини та отримання сексуального задоволення: насильницьке задоволення статевої пристрасті неприродним способом, вчинене з проникненням в отвори дитини (орогенітальний (47,1 % кримінальних проваджень) та аногенітальний (25,6 %) контакти), та застосування інших дій, спрямованих на отримання сексуального задоволення, крім природного статевого акту (27,3 %).

Обов'язковою складовою способу вчинення злочину за даних умов є приховування вчинення насильницького задоволення статевої пристрасті неприродним способом, що виражається в таких діях: забезпечення алібі, обмовляння сторонньої особи (70 %); приховування матеріальних об'єктів (одягу, особистих речей потерпілого або злочинця, слідів (81,8 %)); спотворення ідеальних слідів (погрози потерпілому, свідкам (87,6 %)) та ін.

У підрозділі 1.2 «Обстановка та слідова картина злочину» підкреслено, що обстановка вчинення злочину є системою взаємопов'язаних елементів: матеріальних

об'єктів та їх відображень у навколишньому середовищі, а також поведінки осіб, пов'язаних з подією злочину.

З'ясовано, що у 60,3 % випадках злочинні дії вчинено щодо малолітньої особи в межах населеного пункту, 72,8 % – у приміщенні, 68,6 % – у денний час. У 40 % злочинці вчинюють насильницьке задоволення статевої пристрасті неприродним способом неподалік від місця свого проживання (характерно для вікової групи 18–40 років). Обґрунтовано взаємозв'язок між віком злочинця та місцем вчинення злочину: чим старша особа, тим ближче до місця її проживання вона реалізує насильницьке задоволення статевої пристрасті неприродним способом (для осіб від 60 років і старше характерні злочинні дії вдома); і навпаки, неповнолітні та молоді особи у 60,5 % випадків учиняють злочинні дії на значній відстані від місця проживання.

Характер утворюваної слідової картини залежить від застосування опору злочинним діям (75,2 %) чи його відсутності (24,8 %).

За результатами вивчення слідової картини виділено такі групи слідової інформації: сліди людини (матеріальні та ідеальні); знаряддя та засоби вчинення злочину (предмети побутової, господарсько-виробничої та іншої діяльності, спеціально виготовлені та пристосовані знаряддя, випадкові предмети, предмети – сексуальні збудники), засоби сприяння вчиненню злочину (транспортні засоби, алкогольні напої, наркотичні засоби) та ін.

Особливістю слідової картини насильницького задоволення статевої пристрасті неприродним способом, вчиненого щодо малолітньої особи, є наявність мікрооб'єктів та слідів біологічного походження. Це сліди нашарування волокон, статевої виділення, слина, кров, волосся, запахові сліди.

Окрему увагу слід приділити вивченню слідової інформації в мережі Інтернет (переписка в соціальних мережах, надіслані фото- та відеоматеріали та ін.). Слідову інформацію у вигляді Інтернет- та смс-переписки злочинця й потерпілого виявлено у 70,2 % кримінальних приводжень.

У *підрозділі 1.3 «Особа злочинця»* обґрунтовано що у 42,5 % (на думку слідчих) при побудові версій та плануванні розслідування слідчий надає пріоритет інформації про особу злочинця.

Встановлено, що у 100 % кримінальних проваджень насильницьке задоволення статевої пристрасті неприродним способом вчиняли чоловіки, зокрема 34,6 % випадків – неповнолітні, у 65,4 % – повнолітні.

У 78,6 % злочинець обирав місце своєї роботи, хобі чи проведення дозвілля в місцях зосередження дітей. У 70 % пошук майбутньої жертви здійснювався за допомогою мережі Інтернет (соціальні мережі, спеціальні сайти). У 56,2 % мав місце рецидив учинення насильницького задоволення статевої пристрасті неприродним способом щодо малолітнього, у 43,8 % злочин було вчинено особою вперше.

Осіб, які вчиняють насильницьке задоволення статевої пристрасті неприродним способом щодо малолітньої особи, автор поділяє на дві групи: які вчиняють злочин ситуативно та які мають розлад сексуальної переваги у вигляді педофілії (F 65.4, згідно з МКХ-10 Всесвітньої організації охорони здоров'я).

На підставі проведеного анкетування осіб, засуджених за вчинення насильницького задоволення статевої пристрасті неприродним способом, вчиненого щодо малолітньої особи, встановлено, що у 35 % випадків у дитинстві вони стали жертвою сексуальних злочинів. Переважно вік жертв відповідає віку досвіду сексуальної віктимізації злочинця. При цьому жертвами того самого педофіла стають діти приблизно одного віку.

У 55,4 % випадків особи, які вчиняють насильницьке задоволення статевої пристрасті неприродним способом щодо малолітньої особи, є безробітними, у 17,3 % – не мають освіти, у 49,5 % – мають середню освіту, у 33,2 % – мають вищу освіту. У 70 % досліджуваний злочин щодо малолітньої особи вчиняється у стані алкогольного сп'яніння.

Залежно від характеру та способу вчинюваних дій, розкрито такі типи особи злочинця: інфантильний, девіантний, регресивний, садистський. Виділено ознаки особи злочинця відповідно до зазначених груп, які доцільно використовувати для тактично правильного проведення слідчих (розшукових) дій.

Визначено, що з метою оптимізації пошуку особи злочинця необхідно враховувати кореляційні зв'язки між елементами криміналістичної характеристики. Наприклад, за зв'язком «вік злочинця – вік потерпілого» отримано такі дані: особи у віці до 18 років учинили злочин, передбачений ч. 3 ст. 153 КК України, у 34,6 %, серед них у 72,9 % випадків стосовно особи у віці від 10 до 14 років; особи у віці від 18 до 40 років учинили вказаний злочин у 8,4 %, серед яких у 60 % випадків стосовно осіб у віці від 7 до 10 років; особи у віці від 40 до 60 років учинили злочин у 56,1 %, серед них стосовно потерпілого у віці від 7 до 10 років у 63,3 %; особи у віці більше 60 років учинили злочин у 35,5 %, серед яких у 72 % випадків потерпілий був у віці до 7 років.

Також при вивченні особи злочинця визначено кореляційні зв'язки між способом вчинення злочину та віком злочинця, віком злочинця та місцем вчинення злочину.

У *підрозділі 1.4 «Особа потерпілого»* визначено, що всебічне дослідження особи потерпілого, його поведінки, фізичного та психічного розвитку має значення для встановлення обставин кримінального провадження, причин і умов, що сприяли вчиненню злочину.

Охарактеризовано поняття «дитина», «неповнолітня особа», «малолітня особа» та окреслено проблему відсутності у кримінальному законодавстві визначення поняття «малолітня особа». Підсумовано, що згідно з міжнародним та національним законодавством, під малолітньою особою необхідно розуміти особу, яка не досягла 14-річного віку.

Вік потерпілого має важливе значення для розслідування, у зв'язку з чим виділяється: дошкільний вік (до 7 років, 21,4 % кримінальних проваджень); молодший шкільний вік (7–10 років, 30,7 %); підлітковий вік (10–14 років, 47,9 %).

З'ясовано, що у 55,9 % випадків потерпілими від насильницького задоволення статевої пристрасті неприродним способом були особи жіночої статі, у 44,1 % випадків – чоловічої статі. Більшість потерпілих (97,6 %) не жили статевим життям. У 71 % насильницьке задоволення статевої пристрасті неприродним способом було

вчинено щодо особи, яка перебувала в допубертатному періоді (до початку статевого дозрівання).

У 52 % кримінальних проваджень потерпілий та злочинець знали один одного, у 18,3 % випадків вони були знайомі поверхово та у 29,7 % – особи не були знайомі. З'ясовано, що у 75,2 % потерпілий здійснював опір вчинюваним стосовно нього діям, що має кореляційні зв'язки із способом вчинення злочину та утворюваною слідовою картиною.

Розділ 2 «Початковий етап розслідування насильницького задоволення статевої пристрасті неприродним способом, вчиненого стосовно малолітньої особи» присвячено висвітленню організаційно-тактичних засад початкового етапу розслідування злочинів цієї категорії.

У підрозділі 2.1 *«Внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань та обставини, що підлягають встановленню»* визначено, що дата й час надходження заяви про вчинення злочину має інформативне значення, адже дозволяє встановити часовий проміжок між вчиненням злочину та зверненням особи до правоохоронних органів. Ця інформація використовується під час висунення та перевірки версій, планування слідчих (розшукових) дій.

Встановлено, що після вчиненого насильницького задоволення статевої пристрасті неприродним способом щодо малолітньої особи було повідомлено про злочин одразу в 38,8 % випадків, у 23,9 % – з моменту вчинення злочину до повідомлення про нього минуло не більше місяця, у 37,3 % про злочин було повідомлено через тривалий проміжок часу. Це пов'язано з віком потерпілого, рівнем його розвитку, стосунками в сім'ї та ін.

На початковому етапі розслідування особа, яка заявила про злочин, має статус заявника. У процесі кримінального провадження така особа, залежно від підстав, набуває статусу потерпілого, якщо їй кримінальним правопорушенням завдано моральної, фізичної або майнової шкоди, або свідка, якщо вона була очевидцем вчиненого кримінального правопорушення або має відомості про обставини його вчинення. Інформація про заявника використовується з метою встановлення особи потерпілого, джерел інформації про злочин, характеру відносин заявника з потерпілим, у тому числі з метою виключення випадків обмовлення особи у вчиненні злочину.

Усебічне вивчення інформації про подію злочину дозволяє визначити коло обставин, які необхідно встановити, відповідно до вимог ст. 91, 485 КПК України та слідчої ситуації.

У підрозділі 2.2 *«Типові слідчі ситуації та версії початкового етапу розслідування»* розглянуто зміст слідчих ситуацій згідно з інформаційними, процесуальними, організаційно-тактичними, психологічними компонентами.

Типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування насильницького задоволення статевої пристрасті неприродним способом, вчиненого щодо малолітньої особи, класифіковано за такими підставами:

– обставини затримання особи, яка вчинила злочин: злочинця затримано на місці (4,1 % кримінальних проваджень); злочинця затримано через деякий час

(від кількох годин до днів) (65,2 %); злочинець зник з місця події, але відомі його ознаки (16,5 %); злочинець зник з місця події, відомості про нього відсутні (14,2 %);

– стадія реалізації злочинного наміру: злочин закінчено (76,8 %); злочин не закінчено, злочинця було затримано уповноваженою особою або через дії сторонніх осіб (6,6 %); злочин не закінчено з інших причин (16,6 %);

– знайомство малолітнього потерпілого зі злочинцем: особи знайомі (52 %); потерпілий познайомився зі злочинцем незадовго до злочину (18,3 %); особи не знайомі, однак потерпілий запам'ятав і зможе впізнати злочинця (16,5 %); особи не знайомі, упізнання неможливе внаслідок раптовості нападу, стресу, віку потерпілого, вжитих злочинцем заходів маскування (13,2 %).

– особа злочинця: злочин вчинено одноособово (97 %); групою осіб (3 %). За умови вчинення насильницького задоволення статевої пристрасті неприродним способом групою осіб: потерпілий знає всіх осіб, причетних до вчинення злочину (30,5 %); потерпілий знає одну чи кількох осіб (52 %), потерпілий не знає нікого (17,5 %).

Побудові версій передують дії зі збирання й вивчення різних процесуальних і непроцесуальних джерел інформації. Використовуються відомості криміналістичної характеристики злочину, інформація про схожі за способом вчинення злочини, типові нерозкриті злочини та ін.

Розділ 3 «Тактика проведення слідчих (розшукових) дій під час розслідування насильницького задоволення статевої пристрасті неприродним способом, вчиненого щодо малолітньої особи» розкриває зміст тактики типових слідчих (розшукових) дій згідно з їх класифікацією на вербальні, невербальні, змішані, що досліджена у працях Р. С. Белкіна, М. В. Салтевського, С. М. Стахівського, Л. Д. Удалової.

У підрозділі 3.1 «Тактика проведення вербальних слідчих (розшукових) дій» розглянуто тактику допиту (100 % кримінальних проваджень) і такий його різновид, як одночасний допит двох чи більше вже допитаних осіб (5,7 %). Зазначено, що згідно з ч. 9 ст. 224 КПК України забороняється проводити одночасний допит двох чи більше вже допитаних осіб для з'ясування причин розбіжностей у їхніх показаннях у кримінальних провадженнях щодо злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканості особи за участю малолітнього або неповнолітнього свідка чи потерпілого разом із підозрюваним. Водночас вказану слідчу (розшукову) дію може бути проведено для з'ясування причин розбіжностей у показаннях потерпілого та свідка.

Виділено чотири основні слідчі ситуації допиту підозрюваного: давання правдивих показань; добросовісна помилка; давання завідомо неправдивих показань; відмова від давання показань. Переважно (79,2 %) допит підозрюваного здійснюється в умовах протидії розслідуванню, що полягає в наданні неправдивих показань (56,6 %), замовчуванні (37,5 %), перешкоджанні проведенню слідчих (розшукових) дій (8,8 %), фальсифікації і знищенні доказів (1,6 %). З метою їх вирішення запропоновано тактичні прийоми.

Приділено увагу тактиці допиту малолітнього потерпілого відповідно до міжнародних стандартів. Сформульовано криміналістичні рекомендації з

урахуванням положень Конвенції Ради Європи № 201 про захист дітей від сексуальної експлуатації та зловживань сексуального характеру. Їх зміст стосується: проведення допиту потерпілого одразу після повідомлення про злочин, без необґрунтованого затримання; отримання показань у спеціальних приміщеннях, обладнаних для дітей; надання потерпілому можливості самостійного обрання законного представника під час проведення слідчих (розшукових) дій та ін.

Наголошено на важливості встановлення психологічного контакту з малолітнім потерпілим. З цією метою слід частіше звертатися до нього по імені, підтримувати зоровий контакт, безпечну атмосферу спілкування. Не слід порушувати фізичний простір дитини, підганяти та оцінювати її, реагувати здивуванням на слова, коментувати описувані ситуації згідно з власними уявленнями, примушувати дитину до відповіді, спонукати до оцінки близьких осіб, злочинця та ін.

При постановці запитань необхідно враховувати, що навички визначати час за календарем і годинником формуються поступово від семи років; конкретизуючи час події, слід орієнтуватися на звичні дії дитини, пов'язані з щоденним життям; сприйняття й увага дитини є вибірковими і залежать від міри зацікавленості, емоційної залученості; для з'ясування кількості епізодів злочинної діяльності необхідно, щоб дитина не тільки вміла рахувати, а й розуміла поняття кількості.

У підрозділі 3.2 *«Тактика проведення нонвербальних слідчих (розшукових) дій»* розкрито тактику огляду (100 % кримінальних проваджень), освідування (83,4 %), обшуку (40 %).

Підкреслено, що огляд місця події має невідкладний характер. Вивчення емпіричних джерел продемонструвало недоліки, що пов'язані з недостатнім урахуванням особливостей розслідування насильницького задоволення статевої пристрасті неприродним способом, вчиненого щодо малолітньої особи, при проведенні цієї слідчої (розшукової) дії. Переважно огляд проводиться так званими «черговими» слідчими, які не спеціалізуються на розслідуванні статевої злочинності, учинених щодо малолітніх, діють відповідно до загальних криміналістичних рекомендацій щодо тактики огляду місця події, без урахування особливостей розслідуваного злочину (55,8 %). Унаслідок цього не вилучаються речові докази (26,7 %), протоколи огляду виконуються поверхово й недбало, ігнорується психологічний стан потерпілого та ін.

Освідування при розслідуванні насильницького задоволення статевої пристрасті неприродним способом, вчиненого щодо малолітньої особи, проводиться з метою виявлення слідів та особливих прикмет як на тілі підозрюваного, так і потерпілого. Наголошено на обов'язковості залучення судово-медичного експерта або лікаря, а залежно від характеру слідчої ситуації – законного представника, педагога або психолога. Стан здоров'я, емоційна напруженість та нестійкість, сором'язливість потерпілого визначають організаційно-тактичні засади проведення цієї слідчої (розшукової) дії.

З метою досягнення завдань обшуку пропонуються тактичні прийоми: роз'яснення мети і необхідності обшуку; постановка нейтральних запитань; залучення обшукуваного до діяльності слідчого; словесна розвідка; аналіз поведінки

обшукуваного або членів його сім'ї; використання рефлексії; раптове пред'явлення обшукуваному предметів; порівняння об'єктів.

Під час проведення обшуку, крім власне виявлення та фіксації відомостей про обставини вчинення кримінального правопорушення, відшукування знаряддя злочину, слід звертати увагу на поведінку учасників. Слідчого мають насторожити нав'язливі пропозиції оглянути інші предмети, демонстративне прагнення допомогти. Зміна тембру голосу, кольору обличчя, тремтіння рук свідчать про високий ступінь нервового напруження, і їх виникнення виконує роль сигналу наближеності до шуканого предмета.

У підрозділі 3.3 «Тактика проведення змішаних слідчих (розшукових) дій» розглянуто пред'явлення для впізнання (59,1 % кримінальних проваджень), слідчий експеримент (69,1 %), залучення експерта та проведення експертизи (100 %)

Під час пред'явлення до впізнання у 83,3 % упізнавали особу злочинця, у решті випадків – його речі, зокрема, транспортний засіб, одяг.

Упізнання малолітнім потерпілим ускладнене через відчуття страху. До того ж негативне ставлення дитини до дорослого не обов'язково означає, що вона була скривджена нею. І навпаки, завдання образи конкретною особою, зокрема діями сексуального характеру, не обов'язково викликає в дитини негативні емоції стосовно до злочинця. Ці обставини слід враховувати під час оцінки слідчої (розшукової) дії. З метою правильного тлумачення окреслених даних слідчому слід використовувати допомогу психолога.

Пред'явлення до впізнання при розслідуванні насильницького задоволення статевої пристрасті неприродним способом, вчиненим щодо малолітньої особи, має переважно конфліктний характер (78,3 % випадків). З метою запобігання йому застосовують пред'явлення для впізнання поза візуальним спостереженням, за фотокартками, залучають психолога та ін.

Обґрунтовано невідкладність проведення слідчого експерименту при розслідуванні насильницького задоволення статевої пристрасті неприродним способом, вчиненим щодо малолітньої особи. Це пов'язано із слідчою ситуацією, коли особа, яка вчинила злочин, визнає свою вину, однак через деякий час відмовляється від власних показань, готує контраргументи, намагається вплинути на потерпілого та його родичів, наполягає на тому, що такі показання були надані нею внаслідок тиску з боку правоохоронних органів.

Підкреслено значення залучення спеціальних знань за даних умов. Визначено, що типовими експертизами за таких умов є криміналістичні (83,3 % кримінальних проваджень), біологічні (84,1 %), судово-медичні (100 %), судово-психологічні (69,5 %) та судово-психіатричні (100 %).

Важливим під час розслідування насильницького задоволення статевої пристрасті неприродним способом, вчиненим щодо малолітньої особи, є комплексне цитологічне та молекулярно-генетичне дослідження слідів біологічного походження. Під час розслідування насильницького задоволення статевої пристрасті неприродним способом, вчиненого щодо малолітньої особи, сліди біологічного походження були об'єктом дослідження при проведенні судово-біологічної експертизи крові (56,6 %), сперми (37,5 %), поту та жиропоту (27,5 %), слини (12,5 %), волосся (10,8 %), тканин та кісток (2,5 %).

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення та запропоновано нове вирішення наукового завдання, суть якого полягає в усебічному дослідженні розслідування насильницького задоволення статевої пристрасті неприродним способом, вчиненого щодо малолітньої особи, та формування на цій основі теоретичних положень і криміналістичних рекомендацій.

За результатами проведеного дослідження сформульовано такі висновки:

1. Криміналістичною характеристикою насильницького задоволення статевої пристрасті неприродним способом, вчиненого стосовно малолітньої особи, є система взаємопов'язаних елементів, до основних з яких належать: особа злочинця, особа потерпілого, спосіб вчинення злочину, обстановка та слідова картина злочину. Між цими елементами існують кореляційні зв'язки, які визначені за змістом дисертації.

2. Спосіб вчинення насильницького задоволення статевої пристрасті неприродним способом щодо малолітньої особи класифіковано за такими підставами: підготовка до вчинення злочину (з попередньою підготовкою (56,2 % кримінальних проваджень), раптово (43,8 %)); подолання опору потерпілої особи (за допомогою застосування фізичного насильства (60,5 %), погрози застосування фізичного насильства (30,5 %), безпорадного стану (9 %)); дії особи, спрямовані на тіло дитини та отримання сексуального задоволення (із проникненням в отвори дитини (орогенітальний (47,1 %) та аногенітальний (25,6 %) контакти, інші дії з метою отримання сексуального задоволення (27,3 %); приховання вчиненого злочину (із застосуванням засобів маскуванню зовнішності (12,4 %), без такої (87,6 %)); кількість епізодів злочинної діяльності (один (49,5 %), два і більше (50,5 %)).

3. Вивчення обстановки вчиненого злочину надає вихідну інформацію про подію і дає змогу виявити, зафіксувати, вилучити сліди злочину та використати дані під час розслідування; оцінити ситуацію з погляду об'єктивної можливості вчинити насильницькі дії для отримання сексуального задоволення в конкретних умовах; вирішити низку організаційно-тактичних завдань з виявлення свідків й очевидців злочину, встановлення обставин кримінального провадження.

Найпоширенішим видом слідової інформації при розслідуванні насильницького задоволення статевої пристрасті неприродним способом, вчиненим щодо малолітньої особи, є сліди людини (100 % кримінальних проваджень). Зокрема, це трасологічні сліди-відображення (сліди рук (78,5 %), сліди ніг (70 %) сліди губ (12,3 %), сліди зубів (10 %), сліди нігтів (20 %)), біологічні сліди людини (сліди крові (65,2 %), сліди сперми (61,9 %), сліди слини (47 %), сліди поту та жиропоту (35,5 %), запахові сліди (10,7 %) та ін.

4. Виокремлено типові ознаки осіб, які вчиняють злочин, передбачений ч. 3 ст. 153 КК України: за своїм характером інфантильні, сором'язливі, замкнуті, боязливі, недовірливі; у соціальній сфері характеризуються фемінною моделлю поведінки. Зловживають алкогольними напоями (61 %), безробітні (55,4 %); сфера діяльності, захоплень пов'язана з безпосереднім контактом з об'єктом сексуальних

бажань або перебуванням поруч із ним (78,6 %); були жертвами сексуального злочину в дитинстві (35 %).

Визначено типові ознаки малолітнього потерпілого від насильницького задоволення статевої пристрасті неприродним способом: схильність до навіювання; безпорадний стан, інфантильність. Потерпілому також притаманні наявність психічної хвороби або психічних розладів (52 %), нерозуміння дій, що відбуваються (55 %), виховання в неблагополучних сім'ях (72 %), перебування в періоді достатевого дозрівання (71 %).

5. Кримінальні провадження у справах про вчинення насильницького задоволення статевої пристрасті неприродним способом щодо малолітньої особи у 58,6 % випадках було розпочато за заявою потерпілої особи та її представника. У 34,8 % інформацію про вчинення злочину отримано від оперативних співробітників, у 6,6 % випадків злочинця було затримано на місці.

Типові обставини, які підлягають встановленню при внесенні відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань, визначено КПК України (ст. 214). Необхідно встановити обставини, за допомогою яких можна з'ясувати характеристику малолітньої особи; місце та час вчинення злочину; спосіб вчинення злочину та подолання опору жертви; характер фізичного та психічного насильства, безпорадного стану; дії з підготовки до вчинення злочину та приховування його слідів; причини й умови, що сприяли вчиненню злочину.

6. Типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування злочину, залежно від вихідної інформації, поділяються на сприятливі та несприятливі. Типовими версіями за даних умов є такі: вчинено насильницьке задоволення статевої пристрасті неприродним способом щодо малолітньої особи; вчинено інший злочин проти статевої свободи та недоторканості; відбувся замах на вчинення злочину; насильницького задоволення статевої пристрасті неприродним способом не було; мала місце обмова або сумнінна помилка потерпілого стосовно кримінального характеру події. На підставі загальних висувуються окремі версії відповідно до слідчої ситуації.

7. При проведенні допиту підозрюваного виникає дві типові слідчі ситуації: він визнає себе винним у вчиненні злочину (17,4 % кримінальних проваджень) або заперечує свою причетність до вчинення злочину (82,6 %). З метою вирішення конфліктної слідчої ситуації запропоновано низку тактичних прийомів: максимальна деталізація показань; проведення повторного допиту; допущення легенди; припинення брехні на початковому етапі допиту; виявлення інтересу до дрібних другорядних фактів і замовчування інших відомих слідству обставин; використання різного темпу постановки питань; пред'явлення доказів.

Обґрунтовано, що допит малолітніх потерпілих повинен здійснюватися із залученням спеціалістів (педагога та психолога одночасно), у спеціально обладнаних приміщеннях («зелені кімнати»), з метою недопущення повторної травмизації особи.

8. Встановлено, що у 31,6 % огляд місця події відбувався за умови, коли подія злочину мала дійсне відображення, у 53,3% вказаний злочин не мав дійсного відображення, у 10,8 % випадків подія злочину не знаходила свого явного відображення та у 4,3 % відбулося несправжнє відображення. Залежно від визначених ситуацій, запропоновано тактичні прийоми встановлення обставин кримінального провадження: зіставлення первинних даних і обстановки місця події; аналіз окремих слідів на місці події; моделювання події, що відбулася; зіставлення даних місця події з відомими даними та ін.

Освідування проводиться з метою виявлення слідів злочину та особливих прикмет. Серед слідів злочину необхідно звертати увагу на фіксацію та вилучення слідів людини (кров, волосся, сперма), слідів застосування знарядь злочину (мотузки, палиці), слідів взаємодії з навколишнім середовищем (грунт).

Обшук, за наявності підстав, проводиться невідкладно. З метою виявлення біологічних слідів необхідно вилучати одяг підозрюваного, який ймовірно був на ньому під час вчинення злочину, у тому числі спідню білизну, знаряддя вчинення злочину, деякі особисті речі.

9. При проведенні слідчого експерименту та пред'явлення для впізнання за участю малолітнього потерпілого від насильницького задоволення статевої пристрасті неприродним способом слід орієнтуватися на вікові та психологічні особливості дитини.

Пред'явлення для впізнання малолітньому потерпілому слід проводити залежно від того, що саме дитина запам'ятала: зовнішність, голос, ходу, особливість рухів. Тому перед проведенням слідчої (розшукової) дії необхідно з'ясувати обставини, за яких не лише можна було побачити потерпілого, а й сприйняти його.

Ураховуючи психологічне напруження при пред'явленні для впізнання, забезпечення прав і свобод та безпеки малолітнього, відповідно до п. 9 ч. 4 ст. 224 КПК України, обґрунтовано необхідність доповнення ст. 228 КПК України положенням про те, що: «у кримінальних провадженнях щодо злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканості особи, а також щодо злочинів, учинених із застосуванням насильства або погрозою його застосування, пред'явлення до впізнання підозрюваного малолітньому або неповнолітньому свідку чи потерпілому слід проводити поза візуальним контактом».

Серед різноманіття судових експертиз, що проводяться під час розслідування цих злочинів, підкреслено дослідження трасологічних слідів-відображень (83,3 %) та слідів біологічного походження (84,1 %).

Встановлення суб'єктивних особливостей сприйняття, запам'ятовування, збереження і відтворення інформації малолітнім потерпілим має принципове значення для розслідування насильницького задоволення статевої пристрасті неприродним способом. Здатність дітей давати правильні показання, правильно сприймати обставини злочину встановлюється судово-психологічною експертизою (69,5 % випадків). Типовим є проведення судово-психіатричної експертизи відносно підозрюваного (100 %).

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Нікітіна-Дудікова Г. Ю. Дотримання прав дитини у кримінальному судочинстві України через призму міжнародних стандартів / Г. Ю. Нікітіна-Дудікова, А. А. Нікітіна // Митна справа : наук.-аналіт. журн. – Львів, 2013. – № 1. – Кн. 2. – С. 54–61.
2. Нікітіна-Дудікова Г. Ю. Дослідження особи злочинця у структурі криміналістичної характеристики насильницького задоволення статевої пристрасті неприродним способом, вчинене щодо малолітньої особи / Г. Ю. Нікітіна-Дудікова // Митна справа : наук.-аналіт. журн. – Львів, 2013. – № 4. – Ч. 2. – Кн. 2. – С. 125–129.
3. Нікітіна-Дудікова Г. Ю. Слідова картина насильницького задоволення статевої пристрасті неприродним способом, вчиненого стосовно малолітньої особи / Г. Ю. Нікітіна-Дудікова // Прикарпатський юридичний вісник : зб. наук. пр. – Івано-Франківськ, 2015. – № 3 (9). – Т. 2. – С. 229–233.
4. Нікітіна-Дудікова Г. Ю. Кореляційні зв'язки способу вчинення злочину та особи злочинця у криміналістичній характеристиці насильницького задоволення статевої пристрасті неприродним способом, вчиненим стосовно малолітньої особи / Г. Ю. Нікітіна-Дудікова // VISEGRAD JOURNAL ON HUMAN RIGHTS. – 2015. – № 6. – С. 74–80
5. Нікітіна-Дудікова Г. Ю. Типові слідчі ситуації та версії початкового етапу розслідування насильницького задоволення статевої пристрасті неприродним способом / Г. Ю. Нікітіна-Дудікова // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право. – Ужгород, 2015. – Вип. 33. – Ч. 2. – Т. 1. – С. 119–123.
6. Нікітіна-Дудікова Г. Ю. Актуальні проблеми судово-експертного забезпечення розкриття та розслідування статевого злочинів стосовно малолітньої особи / Г. Ю. Нікітіна-Дудікова, А. А. Нікітіна // Міжнародний юридичний вісник : зб. наук. пр. / Нац. ун-т Держ. податкової служби України. – Ірпінь : Нац. ун-т ДПС України, 2016. – Вип. 2 (4). – С. 60–67.
7. Нікітіна-Дудікова Г. Ю. Актуальні проблеми допиту малолітнього потерпілого / Г. Ю. Нікітіна-Дудікова // Актуальні проблеми розслідування злочинів за новим Кримінальним процесуальним кодексом України : зб. наук. праць за матеріалами Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 5 лип. 2013 р.). – Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2013. – С. 152–154.
8. Нікітіна-Дудікова Г. Ю. Тактико-криміналістичні засоби захисту малолітнього потерпілого / Г. Ю. Нікітіна-Дудікова // Сучасні проблеми криміналістики : зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 100-річчю з дня народження доктора юридичних наук, професора В. П. Колмакова, (Одеса, 27–28 верес. 2013 р.) / [упоряд. В. В. Тіщенко, О. П. Вашук] ; Нац. ун-т «Одеська юрид. акад.». – Одеса : Юрид. л-ра, 2013. – С. 227–229.
9. Никитина-Дудикова А. Ю. Особенности видеофиксации следственных (розыскных) действий при расследовании преступлений против половой неприкосновенности малолетних / А. Ю. Никитина-Дудикова // Актуальные

проблеми організації судово-експертного і техніко-криміналістического забезпечення розкриття і розслідування преступлений на сучасному етапі : матеріали міжнарод. науч.-практ. конф. (Київ, 14–15 нояб. 2013 г.) / [сост. Е. В. Неня, О. П. Лемешко] ; под ред. Д. В. Жидкова ; МВД Украины ; Гос. науч.-исслед. експертно-криміналіст. центр. – Київ : Типографія от «А» до «Я», 2014. – С. 165–168.

10. Нікітіна-Дудікова Г. Ю. Проблемні аспекти реалізації Конвенції Ради Європи про захист прав дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства під час проведення допиту потерпілої дитини / Г. Ю. Нікітіна-Дудікова // Актуальні питання теорії і практики криміналістичної науки : матеріали Всеукр. науч.-практ. конф., присвяч. 50-річчю кафедри криміналістики та судової медицини Національної академії внутрішніх справ (Київ, 23 січ. 2015 р.). – Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2015. – С. 303–306.

11. Нікітіна-Дудікова Г. Ю. Криміналістичне визначення об'єкта злочинного посягання при розслідуванні насильницького задоволення статевої пристрасті неприродним способом, вчиненим стосовно малолітньої особи / Г. Ю. Нікітіна-Дудікова // Теоретико-прикладні проблеми юридичної науки на сучасному етапі реформування кримінальної юстиції : зб. тез Всеукр. науч.-практ. конф. (Хмельницький, 17 квіт. 2015 р.). – Хмельницький, 2015. – С. 143–146.

АНОТАЦІЯ

Нікітіна-Дудікова Г. Ю. Розслідування насильницького задоволення статевої пристрасті неприродним способом, вчиненого щодо малолітньої особи.
– Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність. – Національна академія внутрішніх справ, Київ, 2017.

Дисертацію присвячено формуванню теоретичних положень та криміналістичних рекомендацій розслідування насильницького задоволення статевої пристрасті неприродним способом, вчиненого щодо малолітньої особи. Сформовано криміналістичну характеристику злочину відповідно до елементів: способу вчинення злочину, обстановки та слідової картини, особи злочинця та потерпілого, визначено кореляційні зв'язки між ними. З'ясовано особливості внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань, сформовано типові слідчі ситуації та версії початкового етапу розслідування. Розкрито тактику вербальних, невербальних, змішаних слідчих (розшукових) дій.

Ключові слова: насильницьке задоволення статевої пристрасті неприродним способом, малолітня особа, криміналістична характеристика, типові слідчі ситуації, версії, слідчі (розшукові) дії.

АННОТАЦИЯ

Никитина-Дудикова А. Ю.   Расследование   насильственного удовлетворения половой страсти неестественным способом, совершенного в отношении малолетнего лица. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.09 – уголовный процесс и криминалистика; судебная экспертиза; оперативно-розыскная деятельность. – Национальная академия внутренних дел, Киев, 2017.

Диссертация посвящена формированию теоретических положений и криминалистических рекомендаций расследования насильственного удовлетворения половой страсти неестественным способом, совершенного в отношении малолетнего лица. Сформировано криминалистическую характеристику преступления в соответствии с такими элементами, как способ совершения преступления, обстановка и следовая картина, личность преступника и потерпевшего.

Определены корреляционные связи между элементами криминалистической характеристики, в частности: личностью преступника и способом совершения преступления, возрастом потерпевшего и возрастом преступника, возрастом преступника и местом совершения преступления, возрастом потерпевшего лица и временем совершения преступления, временем совершения преступления и возрастом лица преступника. Особое внимание уделено выделению криминалистически значимых характеристик личности преступника и виктимологического аспекта в характеристике личности потерпевшего.

Раскрыты особенности внесения сведений в Единый реестр досудебных расследований и обстоятельства, подлежащие установлению, определены рекомендации относительно действий следователя, прокурора на первоначальном этапе расследования преступления. Сформированы типовые следственные ситуации и версии начального этапа расследования, определены основания для их классификации, определены типичные следственные версии в зависимости от степени знакомства потерпевшего с преступником, рассмотрен комплекс необходимых следственных (розыскных) действий в каждой из предложенных следственных ситуаций.

Раскрыта тактика проведения следственных (розыскных) действий, которые классифицированы в зависимости от источника получения информации на вербальные, невербальные и смешанные. Среди вербальных следственных (розыскных) действий определены тактические приемы проведения допроса подозреваемого в совершении исследуемого преступления, сформированы криминалистические рекомендации проведения допроса малолетнего потерпевшего. В системе невербальных следственных (розыскных) действий определены тактические приемы проведения осмотра, освидетельствования, обыска, обозначены особенности проведения указанных следственных (розыскных) действий с участием малолетнего потерпевшего. Среди смешанных следственных (розыскных) действий рассмотрены предъявления для опознания, следственный эксперимент, привлечение

эксперта и назначение судебной экспертизы, сформированы криминалистические рекомендации их проведения.

Учитывая психологическое напряжение при предъявлении для опознания, с целью обеспечения прав, свобод и безопасности малолетнего, в соответствии с п. 9 ч. 4 ст. 224 УПК Украины, обоснована необходимость дополнения ст. 228 УПК Украины положением о том, что «в уголовном производстве в отношении преступлений против половой свободы и половой неприкосновенности личности, а также в преступлениях, совершенных с применением насилия или под угрозой его применения, предъявление к опознанию подозреваемого малолетнему или несовершеннолетнему свидетелю или потерпевшему следует проводить вне визуального контакта».

Обращено внимание на особенности использования специальных знаний и проведения судебных экспертиз. Среди многообразия судебных экспертиз, проводимых при расследовании данных преступлений, подчеркнута необходимость исследования трасологических следов-отображений и следов биологического происхождения. Определено, что установление субъективных особенностей восприятия, запоминания, сохранения и воспроизведения информации малолетним потерпевшим имеет принципиальное значение для расследования насильственного удовлетворения половой страсти неестественным способом. Способность детей давать правильные показания, верно воспринимать обстоятельства преступления устанавливается судебно-психологической экспертизой. Типичным является проведение судебно-психиатрической экспертизы в отношении подозреваемого.

Ключевые слова: насильственное удовлетворение половой страсти неестественным способом, малолетнее лицо, криминалистическая характеристика, типовые следственные ситуации, версии, следственные (розыскные) действия.

SUMMARY

Anna Y. Nikitina-Dudikova. Investigation of violent, sexual insults committed in unnatural manner against a minor. – Manuscript.

The dissertation for the degree of candidate of juridical sciences, speciality 12.00.09 – criminal procedure and criminalistics; forensics; operative search activity. – National Academy of Internal Affairs, Kyiv, 2017.

The dissertation is devoted to the formation of theoretical principles and forensic recommendations for investigation of violent, sexual insults committed in an unnatural manner against a minor. In the dissertation there have been formed the forensic characteristics of the crime according to the elements: the way the crime has been committed, the situation, the traces, a criminal personality and a victim personality, the correlation connections between them have been determined. The peculiarities of entering data in the Unified Register of pre-trial investigations have been cleared out, the typical investigation situations and the investigation initial phase versions have been formed. The tactics of verbal, nonverbal and mixed investigative (detective) actions have been revealed.

Keywords: violent sexual insults in unnatural manner, a minor, forensic characteristics, typical investigative cases, versions, investigative (detective) actions.